

ĐURĐEVIĆEVO PRIZIVANJE OVIDIJA

Mirko Tomasović

U nedavno pretiskanoj Kombolovoj čitanci *Hrvatska književnost do narodnog preporoda* naći ćemo dosta točnu označnicu pjesnikovanja Ignjata Đurđevića (Đorđića). Za Kombola je naš pjesnik najveće lirsko ime hrvatskoga XVII. stoljeća pokraj Dživa Bunića, »ali ako i jest živio i pjevao mnogo kasnije nego Bunić, ipak i u njegovoj ljubavnoj lirici živi tipičan sečentistički duh i stil, samo nešto drugačiji i bujniji«. ¹ Ističe se poglavito njegova sklonost »senzualnoj erotici« i uspoređuje se u tom pogledu s talijanskim marinistima. Promijenimo li malo nazivlje, tj. sečentistički preinačimo u barokni, a umjesto marinista stavimo galantni pjesnici, došli smo do imenovanja dvaju važnih pokretača Đurđevićeve poezije.

Đurđevićevu baroknost potvrđuju u slijedu svi današnji proučavatelji tog odsječka hrvatske književnosti: Rafo Bogišić, Ivan Slamnig, Nikica Kolumbić, Pavao Pavličić, Mirka Zogović, Dunja Fališevac, Julijana Matanović. ² Posebno pak Zoran Kravar ³ kojemu je Ignjat Đurđević važno rasadište u egzemplifikacijama i raščlambama naše barokne lirike. Tu mu istu odrednicu potvrđuje njemačka vrijedna monografija Renate Lachmann-Schmohl. ⁴

Đurđevićev poetski opus vrvi ljubavnim pjesmama, hrvatskim, ali i latinskim. Proces otkrivanja i tumačenja njegovih latinskih sastavaka također se nastavlja u sadašnje vrijeme. Podsjetio bih, primjera radi, na radove Vlade Vratovića, Darinke Nevenić-Grabovac i Hrvojke Mihanović. ⁵ Što se pak tiče smjera njegove ljubavne lirike ona jest u doticaju s marinizmom, i u tome Kombol imade pravo, ako marinizam pojmimo kao jednu tipičnu manifestaciju baroknoga pjesničkog ukusa, koja je hrvatskim auctorima zbog veza s Italijom, bila tako reći u vidnom polju, nadohvat ruke. Ali je Đurđevićeva ljubavna lirika djelomice određena i post-

marinističkom situacijom, te čimbenikom rehumanizacije literarnosti u pravcu antičke baštine, u čemu su Dubrovčani bili zahvalni sljedbenici. Đurđević je u neku ruku i neohumanist, možda bi se moglo reći klasicist. Talijanska galantna poezija njegova doba ne ispomaže se pak više samo petrarkizmom, nego i izravnim ugledanjem na davne rimske versifikatore, ponajprije elegijske. Ocjenjujući Đurđevićeve latinske pjesme, prof. Vratović tvrdi da se u njega »osjećaju jaki dojmovi Ovidijeve (...) dikcije«, »dobro poznavanje« osobito rimskih velikana klasičnog razdoblja, dakle, Horacija, Vergilija i Ovidija.⁶ Veljko je Gortan, naime, pri izdanju Đurđevićevih latinskih stihova upozorio na neke reminiscencije iz Ovidija,⁷ koji se uz to dvaput poimence apostrofira. U drugom se slučaju Ignjat u elegiji *Ad Vincentium Petrovium* uspoređuje s Nazonom samo po udesu, ako ne po pjevu:

Sum fato, sed non carmine Naso meo.⁸

Ta pjesma iz zbirke *Poetici lusus varii* sadrži, dakle, stih retorički oblikovan prema autoidentifikaciji s Ovidijem, koji ga je očevidno inspirirao, a i motivirao, po ljuvenim zgodama i nezgodama. Elokventni i strogi Kombol veli: »Mnogo je na njega djelovao Ovidije, pa i kod njega ima mnogo umovanja o ženama i ljubavnih savjeta, samo što u svim tim umovanjima ima više mladenačke objesti negoli Ovidijeve delikatnosti.«⁹ Renate Lachmann-Schmohl pozivljući se na Kombolove sudove, ustanovljuje tematske i motivske tragove Ovidija u Đurđevićevoj hrvatskoj lirici, posebice se bavi pjesmom, koja je predmetom ovog izlaganja. Za nju je na neki način Đurđević programatski u pjesmi naznačio Ovidijevo ljubavno pjesništvo vodičem svojega. Zanimljivo je da prof. Lachmann izriče tvrdnju o Đurđevićevu klasicizmu temeljem njegova stava spram Ovidija i s tim vezanih arkadističkih tendencija.¹⁰

Puno izričitije od svojih tumača sam se Ignatius Georgius izjasnio dužnikom Publija Ovidija Nazona u odužoj pjesmi od 228 osmeraca (četverostih sa srokom: abab), naslovljenoj ovako: KAŽE PJESNIK DA PO OVIDIJU, LATINSKOMU SPIJEVAOCU, NAUČIO SE DOBAR DIO LJUVENO NAŠKI PJETI, I DRŽI DA TAJ RIMLJANIN UMIO JE SLOVINSKI GOVORITI ... Iz auktorova tzv. argumenta vidljivo je namah da će se pjesma razvijati u dvije staze, što za baroknu poetiku nije nikakova zapreka. To će biti stanovita *visione amorosa* (viđenje Ovidija kao stimula ljubavi i ljubavne poezije), te istodobno lauda baroknog slovinstva. Intencije se međusobno pojačavaju širenjem legende da je Ovidije naučio i privolio »slovinski« jezik. Kako je to bilo mogućim? Proradila je barokna mašta na ispomoc panslavizmu, služeći se pseudolingvistikom. Uporište se našlo u jednomu Ovidijevu stihu, koji Đurđević korektno citira ... POKLI ON ISTI O SEBI UPISA:

»Nam didici getice sarmaticeque loqui«
Lib. III de Ponto, eleg. II

Đurđević drži da je *sarmatice* (sarmatski) istoznačnica za slovinski. *Visione ovidiana* prva je u odjeljku *Pjesni ljuvene*.¹¹ Oblikovana je uobičajenim vizijskim postupkom i Đurđevićevom karakterističnom razigranom retorikom i versifikacijom. Zora je, a pjesnik se sveudilj trapi u mislima kako bi »steko dragu svoju« (6), dok mu se ne prikaza »sjen pričudna« (12), koju je narisao s puno barokne dražesti:

Tkanijem zlatom sva sivaše
u naličju od pjesnika,
komu čelo pokrivaše
svita s rusom lovorika.

S okollicam jasnijem doli,
dvorna lica, pun ljubavi,
drobna stasa, sijed napoli
bješe pjesnik prigizdavi.

13–20

Amor (»Malo dijete, bog ljuveni«, 21) igra se oko pjesnika, užije mu svojim plamom kose i lovor, uzimlje mu liru, a pjesnik prihvaća tu igru. Prikaza se napokon deklarira:

Rimljanin sam, Ovidio,
kê ljuvene cijec krivine
dospjeh život moj nemio
sred slovinske pokrajine.

Cara od Rima hćer jedinu
ljubljen ljubih ja nekada
i za slatku tu krivinu
bih otjeran moga iz grada.

41–48

Slijedi zatim osuda Augustova postupka te gnomski barokni umetak od četiriju kitica u pohvalu i obranu ljubavi. Đurđević se u nastavku dijeli od ljuvene i predaje sveslavenskoj struji, jer Ovidije priopćuje da je »u slovinskoj lednoj strani« (65) naučio novi jezik i da bi na njemu pjevao, ali ga je smrt omela. Štoviše, zavolio je slovinski kraj više od rodnoga. Ukazao se Đurđeviću zbog toga što u njemu vidi srodnika:

K tebi dođoh po prilici,
er si mnogo sličan meni:
obadva smo mi pjesnici,
i pjesnici zatravljeni.

89–92

Vratimo li se komparatističkom okviru, ta nam kitica verificira Ovidija kao Đurđevićeva uzor pjesnika »tenerorum amorum«, drugim riječima upozoruje na auktorov imitabilni izbor u suglasju s tendencijama, koje su se gajile u okrilju »akademijskog« pjesnikovanja. Sljedeća nam pak kitica može pripomoći u datiranju Đurđevićeve pjesme:

A u hvalah neskrovitih
znam da pjesni njegda i tvoje
s sedam brda glasovitih
gospodični Rim slišo je.

93–96

Ignjat je g. 1697. napustio Dubrovnik i otišao u Rim, te pristupio isusovačkom redu. Sjećanje na rimske dane svjedoči da je pjesma nastala nakon 1700, jer je on od 1702. magister u Loretu. *Pjesni razlike* pribrao je u zbirku oko 1716. Ovidije se nadalje obraća Đurđeviću da preuzme njegovu neispunjenu pjesničku štafetu:

Zato pjevaj, ter me izmijeni
kroz pjevanja najmilija,
pjeva' u jezik tvoj rođeni
u kî željeh pjevat i ja.

97–100

Eto tu smo: Ovidije u Ignjatovoj viziji postaje naturalizirani Slaven i s neofitskim žarom prihvaća novu domaju i njezin jezik (»er ga oćutjeh ke je moći«). Iz njegovih ustiju slijede preradovićevske pohvale slovinskom jeziku i lucićevske Dubrovniku. Razvija se gigantsko slovinsko kolo na nepreglednom zemljovidu (»dalmatinska pokrajina«, Vitoš, Marica, »hrvatska Drava«, kranjske zemlje, češke planine, litavska strana, Crnorusi, »moškovska vlas viteška«, »Oder žitni«, »mrazna Raba«, »Visla ohola«, Sava–Drava, »crna Tana«, »Dunaj hrli«, itd.). Ta tirada od devedesetak stihova, koju možemo očitavati u konotacijama s Menčetićevom *Trubljom slovinskom*, prethodnicom, i Mihanovićevom *Lijepom našom*, ali Slavijom, baštinicom, iznenađuje samo po tome što je vizijska interpolacija s Ovidijevom apoteozom. A to što je Ovidije u Đurđevićevoj projekciji mističnog slavenstva dobio ulogu slavenoljupca, po artikulaciji nalik simbiozi Kollàra i Preradovića, samo je pomalo barokna dosjetka. Đurđević je ne samo dionik baroknoga slovinstva, nego je i prosljeditelj dva stoljeća starijega Vinka Pribojevića. Ako je Pribojević ubrojio u Slavene Tračane, Ilire, Vandale, Gote, rimske careve, Filipa i Aleksandra Macedonskog,¹² na istoj je crti s idiličnom tezom Slaveni svi i svuda i Ignjat Đurđević slavizirao Gete i Sarmate te Ovidija priveo među pokrovitelje velike ideje.

Posebitu pozornost u toj tiradi privlači Ovidijeva apostrofa jednoga poljskog pjesnika:

Gled' onamo, s kraja od svita
gdi od leške rođen krvi
gre pun znanja glasovita
Kokanovski pjesnik prvi;
na njegova pjenja uredna
mrazni sjever tijek ustavi
i željezna zvijezda ledna
užeže se u ljubavi.

125–132

U bilješci pod crtom u rukopisu stoji: »Gio. Cocanouski, poeta polacco celebre.« Postavlja se pitanje zašto izim Ovidija Đurđević od pjesnika spominje poimence samo Jana Kochanowskog (1530–1584). Josip Torbarina¹³ pretpostavlja da je to uvjetovala, uz činjenicu da je Kochanowski kao Poljak Đurđeviću etnički blizak, potvrđena prisna veza poljskog pjesnika s hrvatskim humanistom i diplomatom Andrijom Dudićem (1533–1589). Dudić je s Janom zajedno studirao u Padovi, upoznao ga je poslije s krugom oko *Plejade*, s Pierreom Ronsardom i Jochimom du Bellayem. Na kraju života Andrija se pak skrasio u Poljskoj, gdje se zbog ženidbe odrekao svećeničke službe (bio je, među ostalim biskup kninski, čanadski i pečujski), na što ga je Pavao V ekskomunicirao. Umro je u Wróclavu. Josip Torbarina pomišlja da je Đurđević znao za tu vezu Dudić – Kochanowski i za simpatije općenito Kochanowskog za »našijence«, pa mu je to honorirao uvešvi ga aluzivno u svoju pjesmu u odličnu društvu s Ovidijem. Ja mislim da postoje i drugi razlozi pokraj te slovinsko–našijenske razine.

Prvi je pripadnost istomu europskom civilizacijskom krugu obaju pjesnika. Kochanowski je polazio u humanističku školu u Italiji, družio se s francuskim renesansnim pjesnicima. Đurđević je u istoj zemlji studirao i boravio, a ne samo da je znao francuski, nego je, čini se, i slagao stihove na tom jeziku.¹⁴

Drugi je razlog što je Đurđević u liku Kochanowskog vjerojatno prepoznao prsnog srodnika na emotivnomu i pjesničkom području. Jan se tijekom boravka u Francuskoj tajnovito zaljubio u prelijepu markizu D'Aubusson, koja se u njegovim sonetima javlja kao Lydia. Iako se po povratku u Poljsku uredno oženio zemljakinjom, nedostižna markiza ušla je u legendu njegova pjesništva. Ignjat je cvilio za Marom Baždarevom, udanom Špaletić, od koje je kao bračni aspirant bio odrešito odbijen. Poveznica s rimskim pjesnikom mogla bi biti legendarna Publijeva veza s Julijom, Augustovom »hćeri«. I Jan i Ignjat su višejezični pjesnici, oba su uz ljubavnu liru njegovali i pobožnu poeziju, pače prepjevali pokajničke psalme na materinski jezik.

Đurđevićevo spoznavanje Kochanowskog podrazumijeva, dakle, i slovinsku i europsku putanju. Poljski je pjesnik, naime, bio poznat u Europi, zaslugom talijanskih i francuskih veza, a našao je i svoje mjesto u povijesti renesansnog pjesništva kao petrarkist i kao auktor tužaljke nad smrću kćerke Ursule (*Treny*).¹⁵ Đurđevićeva relacija Ovidije–Kochanowski znakovita je, ter ona na stanovit način internacionalizira njegovu viziju, koja će biti prevedena na tri jezika, o čemu će poslije biti govora. Sada se radije uključimo u njezin dočetak.

Prije nego je iščeznuo iz viđenja, Ovidije je Đurđeviću »preporučio« da uz slovinsku trublju ima na pameti i ljuvenu liru:

A nadasve poj ljuveno,
er je i moj plam suze lijevo,
kî, da mi je dopušteno,
ah kô željno još bih pjevo
A zlu krunu truda tvoga
steć ćeš dragu tvû Ljubicu,
usred plama razbludnoga
užeženu ljubovnicu.

190–197

Od toga časka pjesma opet funkcionira kao zanosna *visione amorosa*, u kojoj pjesnički subjekt čuti u cijelom biću, poput dolcestilnovista, »boga ljuvenoga«, »oganj«, »sladost«, čak mu se priviđa, kao Danteu u *Novom životu*, Ljubica poput Beatrice:

Tuj puštajuć osmijeh blagi
reče meni mâ gospoja:
»Osvijesti se, moj pridragi,
i pjevaj me — ja sam tvoja!«

Pjesnik, dakako, prihvaća tu nježnu sugestiju, i tako opravdava svoju ustrajnost u ljubavnoj lirici baroknom poetičkom parabolom odziva na snoviden zaziv Ovidija i Dragice. Premda u pjesmi dosta velik i središnji prostor zauzimplje rodoljubna motivacija, istina maglovita, u njoj je, ipak, očuvan ljuveni zvuk i nagovor, po čemu je prepoznatljiva u kontekstu onodobne europske poezije galantne komunikacijske namjene. Takva je poezija bila izazov i otmjena razbibriga akademijskih sijela i salona, a nailazila je na širok prijem u raznih čitatelja. Slovinska joj sastavnica vjerojatno je potaknula prijevode na latinski, engleski (s latinskoga), talijanski (prejev prema engleskomu i prema izvorniku).¹⁶ Latinsku slobodnu verziju načinio je Sebastian Slade–Dolci koji je, inače, pod velikim dojmom Đurđevićeve zauzetosti za promicanje slovinske domovine i jezika. Uvrstio ju je u svoje djelo *De Illyricae*

Linguae vetustate et amplitudine (Mleci 1755) usporedno s izvornim tekstom. Slade je, međutim, iz Đurđevićeve pjesme jednostavno brisao sve ljubavne stihove, njih 72, a neke povrh toga ćudoredno popravljao. Daljnju metamorfozu pjesma je doživjela prijenosom iz osmeraca u daktilske heksametre. Iz te knjige, služeći se latinskim prijevodom, pjesmu je na engleski prevela Miss (Ellis Cornelia) Knight oko 1794. Prijevodu se zametnuo trag, a da je zaista postojao nepobitno je iz izjave Baldassara Odescalchia da je Đurđevićevu pjesmu preveo na talijanski iz Corneliina rukopisnoga engleskoga predložka. Prepjev je Odescalchi priopćio u knjizi *Poesie*, 1810. Šesnaest godina poslije, 1826, pjesmu je talijanskim hendekasilabima transponirao Luko Stulli i tiskao u Dubrovniku kod Martecchinia. Kako je Cornelia Knight, inače prijateljica R. Boškovića i R. Kunića, uživala simpatije književnika na kontinentu, drugovala u Parizu i Rimu s tamošnjim književnicima, njezin je prijevod imao pozitivnu rezonanciju za Đurđevića, pa je potaknuo verziju njezina prijatelja Odescalchia, inače vojvode od Ceria, koji se kao i Cornelia bavio lijepom književnošću. Oboje su pripadali »visokomu« kozmopolitskom društvu i onomu dosta nedefiniranom naraštaju književnika iz druge polovine XVIII. stoljeća, koji su svoj put u literaturi ostvarivali u akademijskom ozračju, između postklasicizma i preromantizma. Svejedno, zahvaljujući njima i Sebastianu Sladi, jednoj se Đurđevićevoj pjesmi pronio glas i ugled i zvan domaje, doživjela je višejezičnu recepciju. Stoga sam je izdvojio iz plodna i raznovrsna opusa ovoga znamenitoga hrvatskoga baroknog pjesnika, koji još uvijek nije dostatno uvažen i kritički osvjetljen.

BILJEŠKE

¹ Kombol–Novak, *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*, drugo, dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1992, str. 345.

² Vidjeti Tatjana Nebesny, *Prilozi za bibliografiju radova o hrvatskom književnom baroku u: Hrvatski književni barok*, ZAZNOK, Zagreb 1991, str. 335–376.

³ Osim radova zabilježenih u navedenoj bibliografiji Zoran je Kravar objavio u Njemačkoj važnu knjigu: *Das Barock in der kroatischen Literatur*, Koeln; Weimar; Wien, Boehlau 1991.

⁴ Ignjat Đorđić; *eine stilistische Untersuchung zum slavischen Barock*, Köln, Graz, Bohlau Verlag 1964.

⁵ Vladimir Vratović, *Hrvatski latinizam i rimska književnost*, Zagreb 1989; Darinka Nevenić–Grabovac, *Ignjat Đurđević: Homerum numquam fuisse suscipio*, *Studia classica*, I, Zagreb 1990, str. 40–45; Hrvojka Mihanović–Salopek, *Đurđevićeve parafrazе*

latinskih himana, *Hrvatska himnodija od srednjeg vijeka do preporoda*, Split 1992, str. 79–83.

⁶ O. c., str. 79, 88.

⁷ Ignjat Đurđević, *Latinske pjesni razlike*, Zagreb 1956, JAZU 1956, str. XIII.

⁸ CXXXII, 4, o.c. (bilješka 7), str. 240.

⁹ O.c. (bilješka 1), str. 345–346.

¹⁰ O. c. (bilješka 4), str. 91–93.

¹¹ *Djela Ignjata Đorđića I, Pjesni razlike*, SPH XXIV, priredio Milan Rešetar. Citate pak preuzimljem iz: Ignjat Đurđević, PSHK 18, priredio Franjo Švelec, Zagreb 1971, str. 32–38.

¹² *Dalmacija i Hvar u Pribojevićevo doba*, predgovor Grge Novaka izdanju V. Pribojević, *O podrijetlu i zgodama Slavena*, JAZU MCMLI, str. 17.

¹³ *Okolo engleskog prijevoda jedne Đurđevićeve pjesme*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1951, str. 653–655.

¹⁴ Usporediti SPH XXIV, str. CLI–CLII.

¹⁵ Ta tužaljka prevedena je na mnoge jezike (na hrvatski ju je prepjevao Julije Benešić, *Poljska lirika*, Zagreb 1939, str. 21–42). Francuzi je uspoređuju s čuvenom Malherbeovom pjesmom, u kojoj tješi Du Perriera zbog gubitka kćeri. Vidjeti *Threnes de J. Kochanovsski, traduits du polonais par Lucien Roquigny avec une préface de Ad. Van Bever à Paris MCMXIX*, p. 9.

¹⁶ Prijevode Đurđevićeve pjesme opširno je analizirao Josip Torbarina u citiranoj studiji.